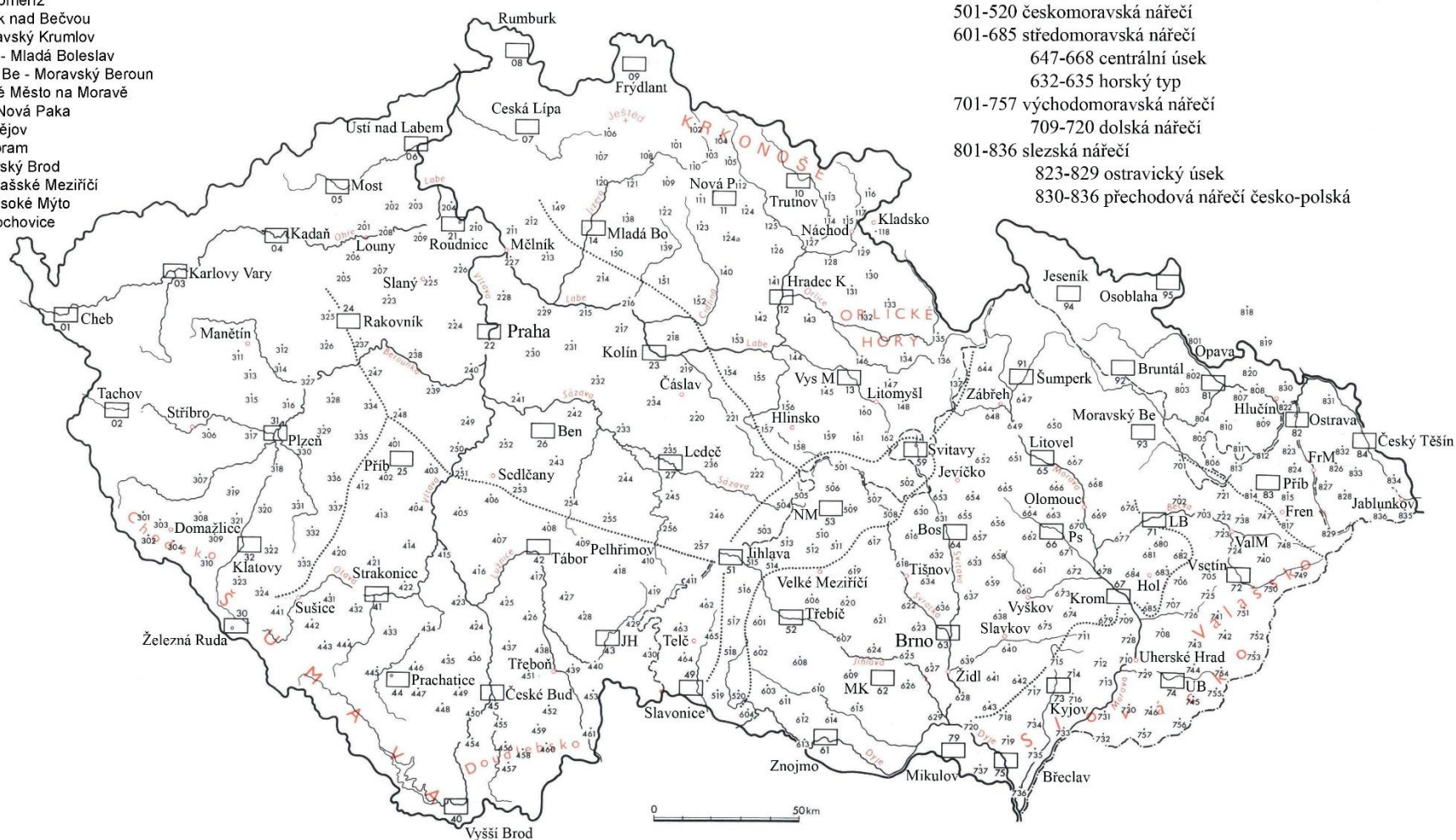
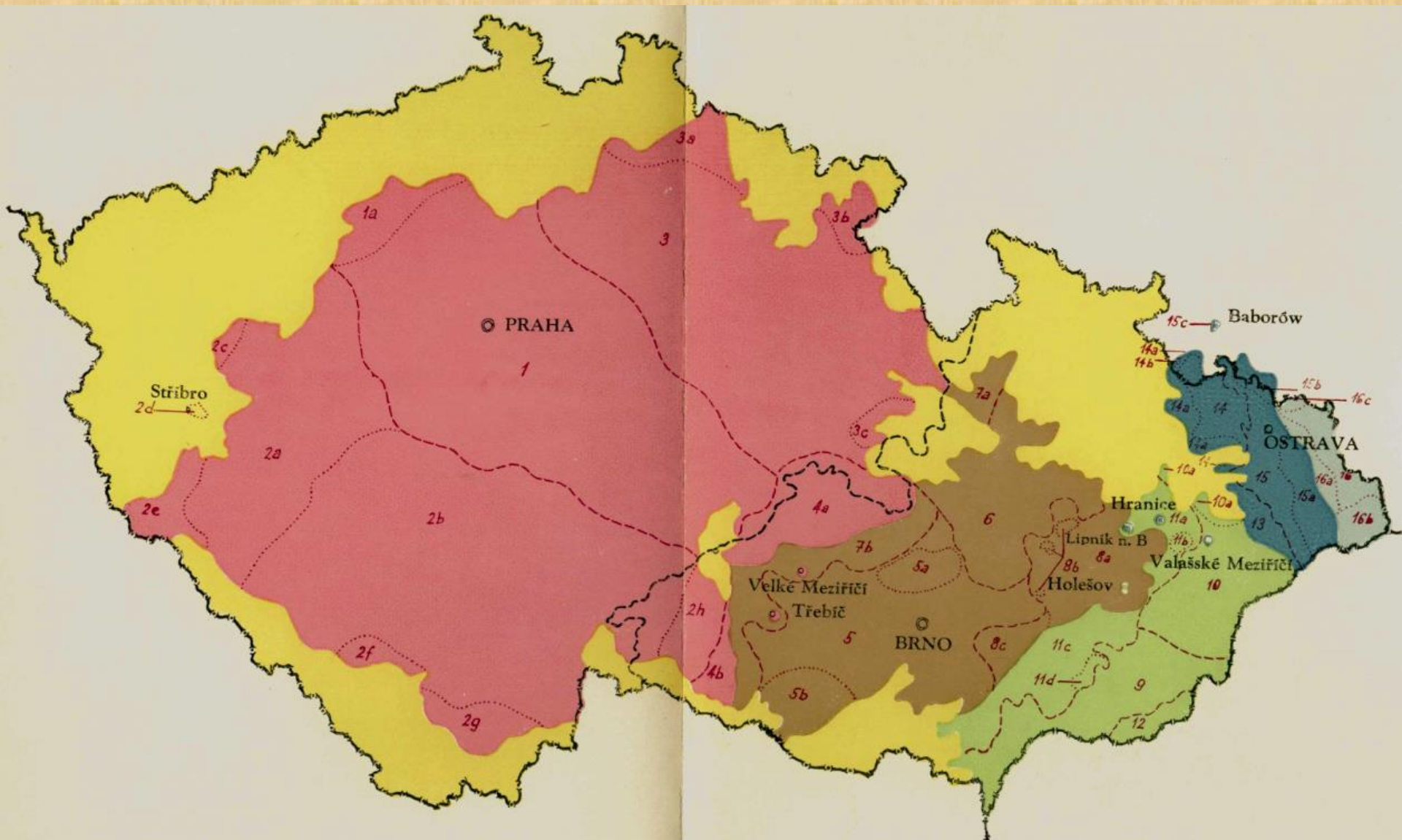

Ben - Benešov
 Bos - Boskovice
 České Bud - České Budějovice
 FrM - Frýdek-Místek
 Fren - Frenštát pod Radhoštěm
 Hol - Holešov
 Hradec K - Hradec Králové
 JH - Jindřichův Hradec
 Krom - Kroměříž
 LB - Lipník nad Bečvou
 MK - Moravský Krumlov
 Mladá Bo - Mladá Boleslav
 Moravský Be - Moravský Beroun
 NM - Nové Město na Moravě
 Nová P - Nová Paka
 Ps - Prostějov
 Příb - Příbram
 UB - Uherský Brod
 ValM - Valašské Meziříčí
 VysM - Vysoké Mýto
 Židl - Židlochovice

101-162 severovýchodočeská nářečí
 201-257 středočeská nářečí
 301-337 jihozápadočeská nářečí (301-304 chodský úsek)
 401-465 jihovýchodočeská nářečí (454-461 doudlebský úsek)
 501-520 českomoravská nářečí
 601-685 středomoravská nářečí
 647-668 centrální úsek
 632-635 horský typ
 701-757 východomoravská nářečí
 709-720 dolská nářečí
 801-836 slezská nářečí
 823-829 ostravský úsek
 830-836 přechodová nářečí česko-polská

3a nářečí v Podještědí a v Podkrkonoší
3b nářečí na Náchodsku s přesahem na Kladsko
3c nářečí východolitomyšlské

Для всех или же почти для всех северо-восточных собственно-чешских говоров характерны следующие явления:

1. Реализация фонемы *v* в конце закрытого слога в виде звука *u*, например, *mrkeu*, *prauda*, *ďiunej*, *přuňí*, *dousi*.

2. Дифтонг *ej* из *y < i* после свистящих, как и в центральных собственно-чешских говорах; дополнительно к этому окончание в творительном падеже единственного числа всех существительных женского рода с мягкой основой, например, *. rúžej*, *dlaňej*, *kost'ej*.

3. Окончание *-oj* в дательном и местном падежах единственного числа существительных мужского рода, например, *bratroj*.

4. Окончание винительного падежа существительных мужского рода одушевленных совпадает с окончанием именительного падежа множественного числа, например, *Voňi si hrajou na páni*, *Mňeli hodni sinove*, *Pudem na pstruzi*.

5. Форма 2 лица единственного числа глагола *být* в составе глагола-связки выглядит как *seš*, в составе аналитических форм прошедшего времени как *-s*, например, *Dals mu to*.

6. Окончания форм 3 лица множественного числа глаголов выглядят как *-ou*, *-ej*, *-aj*, например, *nesou*, *kupujou*; *prosej*, *umňej*; *volaj*.

Что же касается более редких явлений, которые тем не менее в той или иной степени представлены во всех или почти всех северо-восточных диалектах, следует отметить следующие:

7. Отсутствие йотации губных перед историческим *ě* (в том числе $\check{e} < \epsilon$), например, *medenec, dřevenej, trpelivej; do Polome, do Vraclave*.

8. Дифтонг *ej* в окончании родительного падежа множественного числа *husej(ch)*, а по аналогии также и дательного и местного падежей, например, *husejm, husejch*.

9. Переход некоторых существительных от типа склонения *růže* в тип склонения *dlaň*, возникший под влиянием типа склонения *kost*, например *louž, rejž, sukeň*.

10. Морфологическое выравнивание основы множественного числа у некоторых одушевленных существительных мужского рода по именительному падежу, например, *hošu, kluci; hošum, klucum; hošima, klucima, vojácima*.

11. Эпизодическое выравнивание окончаний по мягким типам, например, *půl litre, dva metre*.

12. Форма именительного падежа единственного числа притяжательных прилагательных мужского рода типа *bratru/bratru*.

13. В окончаниях родительного, дательного и местного падежей единственного числа твердого склонения прилагательных и местоимений на большей части данной территории преобладает унифицированное окончание *-í/-i* (*tí druhí (strani), na tí druhí (straňe)*), как и в центральных собственно-чешских говорах, на востоке же преобладает унифицированное окончание *-ej*, например, *s tej druhej, na tej druhej*.

Наконец, речь идет об отдельных явлениях, встречающихся с различной регулярностью на различных участках рассматриваемой территории, например:

14. Остатки твердого *l* или же его рефлексов (*ɥ*, *v* < *ɥ*), например, *zlatej*, *aɥmara*.

15. Рефлексы *vě* в виде *je* в примерах типа *dje*, *sjet*, *zjeř*, *kjet*, *hjezda*.

16. Упрощение групп согласных в примерах типа *do*, *ňedo*, *de*; *čera*, *šecko/šeno*.

17. Сохранение групп *nn*, *ňň* < *nň* в примерах типа *kammenej*; *raňňí*, *viňňík* + гиперкорректное *dřevjennej/dřevennej*, *zařennej...*, *dráteňňik*.

18. Случаи ассимиляции *dn*, *dň* > *nn*, *ňň* в примерах типа *jennou*, *ve_nne...*, *zeňňik* > *jenou...*, *zeňik*.

19. Случаи ассимиляции *h* > *ch* в примерах типа *pjet choďin*, *k choličoj*, *ukrat cho*.

20. Случаи диссимиляции *nn*, *nň* > *dn*, *dň* в примерах типа *Adna*, *dřevjednej/dřevednej*, *drátedňik*.

21. Отсутствие протетического *j* в начале слов типа *ít*, *iskra*, *ídlo*, *itrňice*.

22. Рефлексы старой долготы гласных в примерах типа *kúsa* ‘kosa’, *zejma* ‘zima’, *lúže* ‘lože’, *kúte* ‘kotě’, *d’ífče* ‘děvče’.

23. Фонетическое выравнивание глагола и причастия в примерах типа *povjesenej*, *spo’enej*.

24. Окончание *-em* в форме творительного падежа единственного числа в примерах типа *se starostem*, *s Frantem*

25. Отсутствие предлога в примерах типа *Mluvil sem strejcem*; *Šla dochtoroj*; *bil sem tam pátek*.

Эпизодически в отдельных говорах на рассматриваемой территории встречаются также следующие явления:

26. Реализация фонема *v* в положении перед гласным звуком в виде билабиального согласного *w* или же *ɥ*, например, *woda*, *kwočna*, *kowár* / *ɥoda*.

27. Рефлекс перехода *vi > j(i)/i* в примерах типа *jaloj(i)ce*, *laj(i)ce*.

28. Выравнивание в пользу неперегласованных форм в эловых причастиях типа *křičal*, *křičali*; *slišal*, *ležal*, реже в инфинитивах типа *křičat*, *slišat*, *ležat*, аналогией распространенное на формы типа *leťal*, *sed'al*; *leťat*, *sed'at*.

29. Выравнивание окончаний творительного и местного падежей единственного числа мужского и среднего рода твердого склонения прилагательных (реже также родительного, дательного, творительного и местного падежей множественного числа) по местоименному склонению, например, *vo starem (ze starem)*, *starech*, *starem*, *starema*.

30. «Вставной» *j* в примерах типа *ajť*, *tejd'*; *sejďet*, *lejžet*, *bjejžet*.

31. Окончание *-om* в дательном падеже существительных, означающих семью, например, *Dvořákom*, *kovářom*.

3a nářečí v Podještědí a v Podkrkonoší
3b nářečí na Náchodsku s přesahem na Kladsko
3c nářečí východolitomyslské

Говоры в регионах **Podještědí** и **Podkrkonoší** отличаются, кроме того, следующими особенностями:

32. Изменение $dl > ll (> l)$, например, *sellák, žrállo*.

33. Рефлексы изменения $y > ej$ также и в примерах типа *psej, husej, kozej*.

34. Мягкий t' в формообразовательном суффиксе инфинитива, например *brat', prosit'*.

35. В Podještědí по аналогии с формами глагольной транспозиции *trpjenej < trpí* встречаются формы *koupjenej, připravjenej, trápjeňí*, а по аналогии со склоняемыми формами типа *nesu, neseme, nesete* – формы глагола *být* типа *su, seme, sete*.

36. В Podkrkonoší мы можем встретить рефлексы слогообразующих r, l в виде сочетаний плавных с гласным типа *h^ər(d)lička, deržat'/deržet', pelnej; řekel, vedel*, а также обратное явление – примеры с вторичным слогообразующим r типа *vevřka, čipřná*.

37. В Podkrkonoší также могут встретиться остатки старого или же его рефлексы, например *byl bych/bel bech*.

3a nářečí v Podještědí a v Podkrkonoší
 3b nářečí na Náchodsku s přesahem na Kladsko
 3c nářečí východolitomyšlské

В говорах Находска (**Náchodsko**), частично представленные и в окрестностях польского Клодзка (польск. *Kłodzko*, чеш. *Kladsko* нем. *Glatz*), мы можем встретить также

38. Рефлексы продления гласного в основе элового причастия, например, *sík*, *síkli* 'sekl, sekli'.

39. Случаи смешения *ř* с *ž/š*.

40. Результаты выравнивания окончаний родительного падежа множественного числа всех родов, например, *krávouch*, *brázdouch*, *rohouch*, *prstouch*, *mňestouch*.

41. К востоку от города **Litomyšl** можно обнаружить следы исчезающего так называемого петяцкого говора, для которого характерно отсутствие йотации после губных перед историческим *ě* (включая *ě* < *ę*) например, *pekná*, *bežet*, *mesto*, *oferá*, *veřit*.

Lužec nad Cidlinou (německy *Luschetz an der Zidlina*) je obec v Královéhradeckém kraji. Vesnice stojí osm kilometrů jihozápadně od města Nový Bydžov v okrese Hradec Králové. Žije v ní 520 obyvatel.

Lužec nad Cidlinou

Kostel Svatého Jiří v Lužci nad Cidlinou

znak

vlajka

a) Z Lužce n. Cidlinou, okr. Hradec Králové (žena, 1890)

(O nemoci.) *Tadi mňe to provrtali_a pak mňe dávali tajdle kreu. Púl litre krve, štíři hoďini sem ležela •a — ta kreu mi tam kápala. A přímula se mi. Dibich jí bila nepřímula, tak sem bila mrtvá. Jako ta holka. Já sem bila_u toho Vomasti — a von mňe dal ten—já to neumim menovat, já sem nedochtořila jagživa že jo. A pak sem porát chodila na jaře na krmeňi zajicum¹ tam za hřbitou — a tajdle mňe začalo hoďne bólet. Tak sem říkala Frantoj: Já mám rakovinu.*

¹ králíkům

(Zaznamenali L Bachmann a S. Utěšený.)

Obec **Jezbořice** se nachází v okrese Pardubice, kraj Pardubický. V obci žije 373 obyvatel.

Jezbořice

Kostel svatého Václava

znak

vlajka

b) Z Jezbořic, okr. Pardubice (muž, 1885)

(Zabijačka.) *Přide řezník_á — prasátko se ťukne, chitne se kref nejdřif, no_a potom holt se paři, diš ta kref je chitnutá, tak se paři. Tou krevej se musí míchat_abi se nessedla, no_•a — no_a teť_uš je ten postup no. Vopaři se, uřízne se hlava nejdřif, se na tom válovňiku se to rosporceluje, umeje — a teda vipere_•a zrouna s tím do kotle. A teť se čeká na vovar vite. Diš je vovárek, ňehdo to rát s kosticej,¹ ňegdo se křenem. Každěj rát něco jiního. No_a, hlavně_abi bilo taki ňeco napit.*

¹ s hořicí (?)

(Zaznamenali P. Jančák a J. Krasnická.)

Obec **Studnice** se nachází v okrese Chrudim, kraj Pardubický. Nachází se 21 km jihovýchodně od Chrudimi a 3 km jižně od Hlinska. Žije zde 458 obyvatel.

Studnice

znak

vlajka

c) Ze Studnice, okr. Chrudim (muž, 1899)

(O krádeži.) *Voňi bili na póli_a — sekali žito. Barák práznej — a — ti přišli domu — a koukaj, jarmari zvotviraní, peřini přič s postele. Tak_uďelali rámus. No_a tak — a bilo to ve_nne! Tak, viděli prej sme — z rancema jít lidí, dvě po —tej cestě k lázni. A vono to bilo doz_brzo, za tepla na to přišli — a tag zebrali — bričku bratra_a leřeli tadi k tej lázni. Ale řnic_uř neviděli. A tet' jim řnegdo řeg že řšli do lesa. Tam je takovej menčí les, no honnej flák toho lesa pořnevač tam maj kolikerí hospodáři to. Tak tam — vopklopili to, víte_a hledali. — Prej to tam_mřeli v rancích — a bili skovaní řtom, v houřřine. Fsecko to dostali spátki.*

(Zaznamenali L. Bachmann a M. Rackova.)

Bělá (německy *Biela*) je vesnice, část města Luže v okrese Chrudim. Nachází se asi 2 km na západ od Luže. V roce 2001 zde trvale žilo 211 obyvatel.

d) Z Bělé u Vyš. Mýta, okr. Chrudim (muž, 1884)

To mi sme tadi stavjeli máje, to sme stavjeli _ano, to sme tak f sobotu sme navečir zakopali každi holce máj. No_a museli smě to taki celou noc hlídat, abi nám to zas ňekeri kluci nevitahali, tak smě zas celou noc hlídali_a druhi den uotpolenne sme s chudbou šli, no_a ti máje sme káceli, no_a, diš sme je pokáceli, tak ti holki šli do průvodu, že_ano_pak sme šli společně do hostince •a tam sme_uš tančili máje.

(Z rukopisné práce L. Bachmanna.)

Bělečko (německy *Klein Bieltsch*) je vesnice, část obce Býšť v okrese Pardubice. Nachází se asi 4,5 km na severovýchod od Býště. V roce 2001 zde trvale žilo 133 obyvatel.

Bělečko

Kaplička z roku 1822 na křižovatce v centru vesnice Bělečko

e) Z Bělečka, okr. Pardubice (žena, 1888)

(Z mládí.) *Ta chasa — tak něco spiskala. — To udělali slamňeniho koňe — a někerej do toho musel vlíst poňevač ten kůň bi nebjehal, musel to něgdo nosit na, zádech_a šli třeba do kolika vesňic. Pochodřili to_a — zas přišli_a teprva ve vesňici bila muzika_a fšecko možni. — No povídám co se gde dalo d'elat. Tři_a vzali hermoniku •a — a set si do — bedni_a vozili ho na — na vozejku a chodřili tak po_usi. Jenom hráli, d'elali flašinetáři — no_a takovou řákou srandu.*

(Zaznamenali J. Krasnická a P. Jančák.)

Světlá pod Ještědem (německy *Swetla*) je vesnice v okrese Liberec, v Libereckém kraji. Leží asi 7 km jihozápadně od Liberce, 2 km jižně od vrcholu Ještědu v Ještědsko-kozákovském hřbetu. Světlá je patrně nejznámější obcí Podještědí, je známá hlavně jako místo pobytu Karolíny Světlé. Žije zde 958 obyvatel.

Světlá pod Ještědem

Kostel sv. Mikuláše

znak

vlajka

f) Podještědské nářečí ze Světlé, okr. Liberec (muž, 1887)

(O mýtě.) *Zrovna proi řeznikoj to mňeli, přes_silnici. — Jag de vot Svjetli silnice sem_a vod_Osečni silnice, tam zrouna to bilo. — A ta vibírala tam f takovem malem baráčku, a_uš jak viděla že ňedo jede koňma, no tak musel zastavit, já nevím jak — ale kolik vibírala, to nevím podnes. To bili ti mejta za to_užití ti silnice jako neska sou ti daňe, no tag brala, to mejto vybírali. To bil šude majitel. To bilo f českem Dubje_a fšude to bilo, na tehle křížovatkaŷ bili šude mejta. Jak jennou přejel přes ten_okres, no tak_uš šude musel platit.*

(Zaznamenali S. Utěšený a P. Jančák.)

Obec **Poniklá** se nachází v okrese Semily v Libereckém kraji. Žije zde přibližně 1 100 obyvatel.

Poniklá

Kostel svatého Jakuba v Poniklé

znak

vlajka

g) Podkrkonošské nářečí z Poniklé, okr. Semily (žena, 1890)

(Dělání sýrů.) *Mlíko se nechalo sennouť — a to se do čistiho pláťenniho, to bil_uš vot toho ten pitliček, a to se visipalo, ta sellořina_a sirovátka vitekla zas, s toho tak votalo to jen tag hustí — a to se tvaroh dal na misu, do toho kmin, víte jakej je kmin? No kmínu, soli, pepře — a dali se ti — a takoví buchlicki — a dalo se to — usušit na sluníčko ven. V leťe, protože v zejmně tak jako dobytek moc nedojil — v zejmně, v leťe se to dalo na sluníčko •a vono to tak •utvřdlo, ti buchřički se dali do tvarohu, voňi tvarohu rozmňekli, zaležali se_a — takovi to bilo moz zdraví_a chutní. To bilo jako léčiví pro žaludek pro čištění těla.*

(Zaznamenali J. Krasnická a J. Voráč.)

Hlavňov (německy *Groß Labnay*) je vesnice, část města Police nad Metují v okrese Náchod. Nachází se asi 3 km na severovýchod od Police nad Metují. V roce 2011 zde žilo trvale 150 obyvatel.

h) Okrajové nářečí z Hvězdy - Hlavňova, okr. Náchod (žena, 1885)

(O pečení chleba.) *Večír se muselo zamichad_do tepli wodi — do ti d'íže — mouki žitní, to_uš musel bejt takovej nákej hrníček kvasu mimo, abi to jako zakislo, přikrejt na to dali péřimu, do rána se to teda zakislo, no_a ráno se do toho přidalo krapet wodij_a namichala mouka, no. — Jo_a hoňně se to muselo_abi bil — lepší ten chleba, hodně promichat, to bil ten kopist — a to sme_ud'áli těsto tu do ti d'íže_až na tey dese_dvanáct — pecnu, nechalo se to vikinout, no_a pak se to dalo na wošatki, zas_se to nechalo wikinout_a trošku se to pohlad'ilo_abi bil pjeknej. No_a •a uš přitom se_ustrojila pec — a za hoďinu bil chleba — upečenej.*

(Zaznamenali J. Krasnická a M. Rackova.)

Kladsko (polsky *Kłodzko* [kuodsko], německy *Glatz*, latinsky *Glacium*, *Glacensis urbs*), je okresní město na jihu polského Dolnoslezského vojvodství, centrum současného okresu Kladsko a historického Kladského hrabství. Žije zde přibližně 26 tisíc obyvatel.

ch) Okrajové nářečí z Jakubovic na Kladsku, Polsko (muž, 1895)

No jo, tadi mí teda sme brali jenom nejvíc řibi a červenáci a kozáci, no a liški taki, ti malí žlutí liški, že jo. To sme, to mi tadi berem, ini mi tadi neberem. No tamti si mislíme, že to neňi, že nesou teda — že sou jedovatí. — A pak boruki, na boruki, že jo. Di takle, diš pak bilo viporážino, tak pak virostlo boruči a malinči. Tak se chodilo na malini, na boruki. To šeno v lese pak, to šeno les dá, že jo, boruki, malini, jahodi. Na jahodi taki se choďilo hoňe tadik.

(J. Siatkowski, Dialekt ozeski okolic Kudowy II, s. 144.)

Mistrovice (německy *Mistrowitz*, *Meisterdorf*) jsou obec v okrese Ústí nad Orlicí. Žije zde 613 obyvatel.

i) Okrajové nářečí zjMistrovic, okr.jÚstí n. Orl. (žena, 1906)

(O pomlázce.) *Povídali sme, že vot_tej dobi co holki wodešli, že_uš se nezdá •ani ten šmerkuš_šmerkustem¹. Tatka ten teda legraci nepokazil. Ten — diš takle ňegde ňeco rozbili, dobejvali se ti hošci •a rozbili třeba wokno nebo dvěře, tak — dostali ešte pořáďne vinadáno že jo. A to zas tačka teda — na to bil kadet. A tak woňi dicki říkali: Ale — Jakeš ten nebude nadávat, Jakeš ten — ten zná legraci. A tak voňi sem choďili snat s celej vesňice ti kloučci. A to, tag byla Jarka •a Jarka choďila do školí_a začali za ňí ti hošci chodit s tej školí, a pak_už bila vječi, tak choďili zas vječi •a zas_uš ti menči choďili za Marušej, a tak se to táhlo neš prost'e wodešli z domu.*

¹ pomlázka pomlázkou

(Zaznamenali L. Bachman a M. Rackova.)

Obec **Trstěnice** (německy *Strenitz*), ležící na řece Loučné, se nachází na východě Čech v okrese Svitavy v Pardubickém kraji. Leží 8 km jižně od Litomyšle. Žije zde 523 obyvatel.

Trstěnice

Roubený dům v Trstěnici

znak

vlajka

j) Východolitomyšlské nářečí z Trstěnice, okr. Svitavy (žena, 1879)

(O svatbě.) *Inu neš přišel ženich, tak přeci ne^wjesta bila mimo_a tam se strojila. A potom diš — teda, jelo se do kostela, no_a s kostela diš přijeli, tag bila hostina. A diž_už bilo v noci, tak se vzala zas mimo_a — te_ženckí si ji vzali mimo_a zdáli ji to z hlavy, která to umňela: — věneček. A_u toho bilo spjevu — a spjeu, peknej spjeu. A teprve diž_už bila voctrojená, tak •i takle zakuchlali_a vedli pře_žeňicha •a te_ženich abi si ji koupil, abi si ji koupil. Tak musel něco dicki slíbit, abi — Taková to bila legrace. Ale já sem se do toho tak nepletla.*

(Zaznamenali L. Bachmann a J. Voráč.)

3a nářečí v Podještědí a v Podkrkonoší
3b nářečí na Náchodsku s přesahem na Kladsko
3c nářečí východolitomyšlské

4a severní (žďársko-bystrický) úsek jihovýchodočeské (česko-moravské) podskupiny
4b jižní úsek (jemnický)

